

2. Мухина С.А., Соловьева А.А. Нетрадиционные педагогические технологии в обучении. – Ростов-на-Дону: «Феникс», 2004.
3. Орлов В.Н. Активность и самостоятельность учащихся. -1998.
4. Төрөгелдиева К.М. Математика сабагында дифференцирленген окутууну ишке ашыруунун кээ бир жолдору [Текст] / К.М. Төрөгелдиева/ Илимий эмгектер жыйн.КББИ. - Бишкек, 2000.

УДК: 378. 28

DOI 10.33514/ВК-1694-7711-2023-2(1)-227-232

Шайланова М. М., Норузалиева Г. С., Тургунова А. Б.

Талас мамлекеттик университети, педагогика илимдеринин кандидаты, доцент,
Талас мамлекеттик университети, окутуучу,
Талас мамлекеттик университети, магистрант

Шайланова М. М., Норузалиева Г. С., Тургунова А. Б.

Таласский государственный университет, кандидат педагогических наук, доцент
Таласский государственный университет, преподаватель,
Таласский государственный университет, магистрант

Shailanova M. M., Noruzalieva G.S., Turgunova A.

Talas State University, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Talas State University, Teacher,
Talas State University, Master's student

**ОКУУЧУЛАРДЫН КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮГҮН КАЛЫПТАНДЫРУУДА ӨЗ
АЛДЫНЧА ИШТӨӨ ИШМЕРДҮҮЛҮГҮН УЮШТУРУУНУН ТАЛАПТАРЫ ЖАНА
ДИДАКТИКАЛЫК ПРИНЦИПТЕРИ
ТРЕБОВАНИЯ И ДИДАКТИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ОРГАНИЗАЦИИ
САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПО ФОРМИРОВАНИЮ КОМПЕТЕНЦИИ
УЧАЩИХСЯ
REQUIREMENTS AND DIDACTIC PRINCIPLES FOR ORGANIZING INDEPENDENT
ACTIVITIES TO DEVELOP COMPETENCE OF STUDENTS**

Аннотация: Бүгүнкү күндө ааламдашуу доорунун заманбап талаптарына ылайык, ар бир адам, ар бир жаран кайсыл гана чөйрөдө, кандай гана маселени чечүүдө болбосун өзүнүн компетенттүүлүгүн көрсөтө алуу зарылдыгы келип чыгууда. Азыркы, заманбап компетенттүүлүккө багыттап сабак берүү технологиясын уюштурууда негизги көңүл мугалимдин окуучу менен биргелешкен иш аракетине көңүлдүн топтолуусу, эске алуусу менен айрымаланат. Макалада окуучулардын компетенттүүлүгүн калыптандырууда өз алдынча иштөө ишмердүүлүгүн уюштуруунун талаптары жана окутууну жаңыча уюштурууда башкача айтканда окуучуларды компетенттүүлүккө багыттап окутуунун дидактикалык, методикалык принциптери берилген.

Аннотация: На современном этапе в соответствии с современными требованиями эпохи глобализации перед каждым человеком, каждым гражданином общества возросла необходимость проявить свою компетентность в любой области деятельности, в решении любой проблемы. Организация современного компетентностного обучения отличается

концентрацией и учетом совместных усилий труда учителя и ученика. В статье представлены требования по организации самостоятельной деятельности в формировании компетентности студентов, а также организация обучения по-новому, используя дидактические и методические принципы, ориентированные на формирование компетентности.

Abstract: At the present stage, in accordance with the modern requirements of the era of globalization, every person, every citizen of society has an increased need to demonstrate their competence in any field of activity, in solving any problem. The organization of modern competence-based learning is distinguished by the concentration and consideration of the joint efforts of the Teacher and the student. The article presents the requirements for the organization of independent activities in the formation of students' competence, as well as the organization of training in a new way, using didactic and methodological principles focused on the formation of competence.

Негизги сөздөр: компетенттүүлүк, дидактикалык принциптер, методикалык принциптер, өз алдынча иштөө, билгичтик, көндүм, ишмердүүлүк, дидактика, компьютердик технология.

Ключевые слова: компетентность, дидактические принципы, методические принципы, самостоятельная работа, знание, умение, деятельность, дидактика, компьютерные технологии.

Keywords: competence, didactic principles, methodological principles, independent work, knowledge, skill, activity, didactics, computer technologies.

Бүгүнкү күндө ааламдашуу доорунун заманбап талаптарына ылайык, ар бир адам, ар бир жаран кайсыл гана чөйрөдө, кандай гана маселени чечүүдө болбосун өзүнүн компетенттүүлүгүн көрсөтө алуу зарылдыгы келип чыгууда. Азыркы учурда республикабыздагы билим берүү иштери предметтин чегинен чыкпаган академиялык мүнөздө болууда. Тактап айтканда:

- маселени чечүүдө мурунтан келаткан бир типтүү, окшош аракеттерди гана жасашат;
- гипотеза ойлоп табууга, аларды текшерүүгө көнүшпөгөн;
- өз алдынча чыгармачылык менен талдоо жүргүзө алышпайт;
- ар кыл кырдаалдарды аңдап билүүгө, анын себеп – натыйжаларын түшүнүүгө көнүшпөгөн;
- чыгармачылык өз алдынча демилгелүүлүк жокко эссе ж.б.

Эгер, биз окуучуларды азыркы заманбап талаптарга ылайык турмушка даярдагыбыз келсе, турмуштук кырдаалдарга даярдоодо окуу мезгилинде гана эмес башка ишмердүүлүктөрдүн чөйрөлөрүнө да ыңгайлаштыруу үчүн төмөндөгү талаптар болушу керек:

- теорияга негизделген окутуу ишинин нугун практикалык мүнөзгө буруу;
- окуучу мектептен алган билимин жашоосунда пайдалана алгандай деңгээлге жеткирүү үчүн окутууну баланын турмушуна жакындатуу;
- ар кыл татаал коомдук – социалдык жана турмуштук кырдаалдардан бала кыйналбай чыгып кетүүсүнө ылайыктоо аркылуу окутуу ишин жүргүзүү;
- мектеп бүрүүчүлөрүн өзүн – өзү, өзүнүн чөйрөсүндө коммуникациянын көп жактуу, татаал ыкмаларын түшүнүүсүнө жана аны пайдалануусуна өбөлгөлөрдү түзүү;
- окутуунун максаттарын туура коюу менен анын натыйжалуулугуна

жетишүү ж.б.

Бул жерде, албетте, тигил же бул тармак боюнча ар тараптуу, терең билимдүү, тажрыйбалуу, абройлуу, анын ой – пикири башкалар үчүн олуттуу деп саналган инсан тууралуу сөз болуп жатат.

Эгерде, мына ушул эле «компетенттүүлүк» деген түшүнүктү кеңири мааниде да алып карасак болот. Мисалга алсак, инсандын компетенттүүлүгү кандай даражада экендиги анын күнүмдүк турмушунда, кесиптик ишинде же социалдык чөйрөлөрдө тигил же бул проблеманы чече билүүдө аныкталат.

Ошону менен бирге эле инсандын өз алдынча таанып – билүү ишмердүүлүгүндө, атуулдук – коомдук ишмердүүлүгүндө, кайсыл бир тармакта эмгектенүүсүндө, тиричиликте, маданий жерлерде жана башка бардык учурларда ал өзүнүн компетенттүүлүгүн көрсөтө алуусу зарыл. Буга ылайык, адам ар дайым өзүнөн – өзү өнүктүрүп, алган теориялык билимдерин практика жүзүндө сынап, тактап, сынчыл көз караш менен карап, ар бир көрүнүш, окуялардын себеп – натыйжаларын таап чыгып, аларды окшоштуруп, салыштырып, талдап ар дайым маселени оң жагына чечүүгө аракет жасаган учурда гана “компетенттүүлүк” сапат же “компетенттүү мамиле” келип чыгат. Ошондо гана ал “компетенттүүлүк”, “компетенттүү адам”, “компетенттүү мамиле”, “компетенттүү адис” деген наамга ээ болот.

Компетенттүүлүк - бул иштин көзүн билүү менен маселелерди чече билүүчүлүк. Мында билим, билгичтик, көндүм (ББК) ишке ашат.

Мында компетенттүүлүктүн мазмундук жагында билимге таянса, ал эми компетенттүүлүктүн практикалык жагы билгичтик, көндүмгө негизделет. Проблеманын өзүгүн, маңызын билүү менен бирге эле аны чечүү, ар дайым билимди жаңыртуу, алган билимдерин белгилүү шарттарда жемиштүү колдоно билүү үчүн жаңы маалыматтарга, тактап айтканда, мобилдүү, тез билимге ээ болуу өтө маанилүү.

Мурда салттуу окутуу сабактары көп колдонулган учурда мугалимдин негизги милдети жакшы түшүндүрүү жана айткандарды жатка билдирүү болуп келген болсо, бүгүнкү күнү мугалим окуучуларды окуганга үйрөтүү болуп калды десек жаңылышпайбыз.

Мурунку салттуу окутууну уюштурууда негизги көңүл мугалимдин иш аракетине бурулган. Мугалимдин сабак өтүүдөгү өзүнүн уюштуруу жөндөмдүүлүгүнө басым жасалган. Азыркы, заманбап компетенттүүлүккө багыттап сабак берүү технологиясын уюштурууда негизги көңүл мугалимдин окуучу менен биргелешкен иш аракетине көңүлдүн топтолуусу, эске алуусу менен айрымаланат. Мурда мугалим көбүнчө өзүнүн гана иш аракетине жооп берсе, азыр өзүнүн дагы, окуучунун дагы иш аракетине жооп берүү талабы өсүп баратат. Мугалимдин өзүнө талап коюусу оңой, анткени ал бир киши, өзүн – өзү алдай албайт, өзүн – өзү түшүнөт, акыбалын билет. Ал эми окуучулардын окуу иш аракеттерин уюштурууда аларга талап коюу салыштырмалуу татаал процесс, анткени анда объект көп, жана ар түрдүү характерге ээ болушат. Ошону үчүн мындай чөйрөнү оптималдуу уюштуруунун дидактикалык принциптеринде жаңы парадигмаларды эске алууга туура келет.

Окутуу процессин уюштуруунун дидактикалык максаты – бул окуучу менен мугалимдин, окутуу каражаттары менен жүргүзгөн иш аракеттеринен жаралган окуу процессин натыйжалуу жүргүзүү б. а. окуу процессиндеги кездешкен проблемаларды чыгармачылык менен чечүүнүн жолдорун негиздөө.

Дидактика – бул окуучуларга билим берүүнүн жана аларды окутуунун, тарбиялоонун илимий теориялары жөнүндө тармак экенин билебиз. Ал эми грек тилинде анын маанисине

көңүл бурсак, грек тилинен түзмө – түз которулганда “үйрөтүүчү” деген маанини түшүндүрөт.

Советтик окумуштуулар тарабынан окутуунун дидактикалык принциптери абдан кенен изилденип аныкталган. Алар окуу китептеринде негизгилери болуп төмөнкүлөр берилип жүрөт[3]:

фундаменталдуулук принциби – теориялык билимдердин негизинде билим, билгичтиктерди жана көндүмдөрдү калыптандыруу;

- үзгүлтүксүз жана улануучулук принциби – окутуудагы ар түрдүү ишмердүүлүктөрдүн арасындагы улануучулукту ишке ашыруу;
- активдештирүү принциби – билимдерди өздөштүрүүдөгү окуучулардын активдүүлүгү;
- дифференцирлөө принциби – чыгармачылыгы ар бир окуучунун кызыкчылыктарын эске алуу;
- мобилдүүлүк принциби – ар кандай шарттардан чыгуу мүмкүнчүлүгүн калыптандыруу ж.б.

Бүгүнкү күндө компьютер окутуунун каражаты болуп, окутуу иштерине терең сиңип барууга багытталган учуру. Компьютердик окутууда негизги эки төмөнкү жаңы принциптерди сунуштаган [4]:

- окутууну жекелештирүү жана активдештирүү.

Окутуунун компьютердик технологиясынын дидактикалык принципин В. Красильникова кеңири изилдеп жазган [1].

Ал окутуунун компьютердик технологиясын өнүктүрүүнү камсыз кылуучу принциптерди төрткө бөлүп көрсөткөн, атап айтканда:

- дидактикалык;
- технологиялык;
- психологиялык-педагогикалык;
- жана уюштуруу-коммуникативдүүлүк.

Дидактикалык принциптерге: бир бүтүндүк, илимийлүүлүк, иерхиялык, көрсөтмөлүүлүк, жеткиликтүүлүк жана окуу материалын бөлүштүрүү принциптерин киргизген.

Технологиялык принциптерге: системалуулук, моделдештирүү, интерактивдүүлүк, вариативдүүлүк, инварианттуулук, улануучулук жана интеграциялануучулук принциптери киргизилген.

Психологиялык – педагогикалык принциптерге: окууга кызыгуучулук, адаптивдүүлүк, изилдөөчүлүк, жеке жоопкерчилик, окутууну жекелештирүү, объективдүү баалоо, кызматташтык жана насаатчылык, демократиялуулук принциптерин киргизген.

Ал эми уюштуруу-коммуникативдик принциптерге: маалыматка жана окутуучу материалга эркин кирүү мүмкүнчүлүгү, убакыттык көз карандысыздык, жекечилик жана коллективдик, бирдиктүү маалыматтык жана интеграциялануучулук принциптерини белгилеген. Бул жана башка көптөгөн адабияттардагы маалыматтарды анализдөөнүн натыйжасында баардык учурга туура келүүчү, универсалдуу, биринчилерден болуп өткөн дидактикалык принциптерден тышкары окутууну жаңыча уюштуруу процессиндеги эске алынуучу маанилүү методикалык принциптер катары төмөнкүлөрдү белгилөөгө болот.

Окутууну жаңыча уюштурууда башкача айтканда окуучуларды компетентүүлүккө багыттап окутуунун методикалык принциптери төмөнкүлөр болушу мүмкүн:

- Убакыттык оптималдуулук.
- Эркиндик жана мотивдештирүүчүлүк.
- Багыттуулук жана байкоочулук
- Конструктивдик.
- Маданияттуулук жана тартиптүүлүк.
- Мобилдүүлүк, ийкемдүүлүк
- Диагностикалык жана эрктүүлүк.

1. Убакыттык оптималдуулук. Инновациялык окутуунун интерактивдүү окутууда убакытты туура пайдалануу негизги параметрлердин бири болушу практикада белгилүү. Эгерде мугалим убакытты туура пайдалуу көндүмүнө ээ болбосо сабак өзүнө коюлган максатка жетпей калышы мүмкүн. Ошондуктан уюштурууда убакыттык оптималдуулук зарылдынын эске алуу керек.

2. Эркиндик жана мотивдештирүүчүлүк. Ар бир окуучу өзүнө жаккан ишти жакшы аткарат, ушуну менен ага эркиндик берүүгө болот. Окуучунун өз алдынчалуулугун, жоопкерчиликтүүлүгүнө багыт берилет. Мында окуучу өз мүмкүнчүлүгүн реалдуу баалайт, чечим кабыл алат жана жоопкерчиликти сезет. Мотивдешүү окуучунун кызыгуусун жаратууга шарт түзөт.

3. Багыттуулук жана байкоочулук. Мугалим кимди окутуп жатканын билүүсү керек, ошого багыт алуусу керек, иш аракетин сапатын жакшыртууда көңүлдү жалаң гана өзүнүн иш аракетине топтобостон, окуучулардын иш аракетине багытын буруу дагы зарыл. Мисалы, бирөөсү жакшы сүрөт тартат, бирөөсүнүн математикалык – логикалык ой жүгүртүүсү күчтүү, бирөөсү мейкиндик элестетүүнү жүргүзө алат ж.б. Муну мугалим алардын иш аракетин байкоодон биле алат. Өз ишинин устаты, чебери болгон мугалим байкоо жана багыттуулук принцибин колдонуу менен алардын ар тараптуу өнүгүүсүнө паралелдүү багыт бере алышы мүмкүн.

4. Конструктивдик. Мугалим ыкмаларды, методдорду колдонуунун логикалык иреттүүлүгүн түзүүнү билүүсү зарыл болот. Ошондой эле сабактын өз максатына жеткирүү үчүн окуу чөйрөсүн түзүү мааниге ээ.

5. Маданияттуулук жана тартиптүүлүк. Мугалим кандай гана ыкмаларды, формаларды сабакта колдонууга ылайык план түзбөсүн, эгер сабактын жүрүшүндө тартиптүүлүк орнотпосо анда окутуунун натыйжалуу болушу мүмкүн эмес.

6. Мобилдүүлүк, ийкемдүүлүк. Сабакты уюштурууда дайыма салтуу методдору же интерактивдүү методдорду же сабакты бир түрдүү тажатма формасын колдоно берүүнүн натыйжасы азыраак болот. Ошондуктан мугалим бир эле эмес бир нече ыкмаларды параллельно колдонууну өздөштүрүүсү керек б.а. бир ыкмадан башкасына жылма өтүп кетүү мүмкүнчүлүктөрүн билүүсү максатка ылайыктуу. Бул окуучулардын сабакты кызыктуу жана эмоционалдуу кабыл алуусуна шарт түзөт.

7. Диагностикалык жана эрктүүлүк. Диагностикалык принциптердин негизинде материалды өздөштүрүүдө мугалим диагноздоону билүүсү шарт. Диагноздоо материалды, методдору, ыкмаларды жана сабактын формаларын туура тандоого мүмкүндүк берет.

Бул учурда окуучулардын компетенттүүлүгүн калыптандырууда өз алдынча иштөө ишмердүүлүгүнө көбүрөөк жетиштүү көңүл бөлүнөт, бирок белгилеп кетүүчү нерсе бул макалада биз компетенттүүлүктү калыптандыра турган билим берүү процессин уюштурууну терең окуп үйрөтүү муктаждыгына гана кайрылбастан, окуучуларга математика

сабагында өз алдынча билим алууда компетенттүүлүктү калыптандыруу боюнча педагогикалык шарттар түзүлдү.

Колдонулган адабияттар:

1. Красильникова В.А. Информационные и коммуникативные технологии в образовании. Учебное пособие. –М.: «Дом педагогики», 2007. -231с.
2. Курманкулов, Ш.Ж. Физиканы компетенттүүлүккө багыттап окутуу «тест» менен иштөөдөн башталат [Текст] / Ш.Ж. Курманкулов, Г.С. Ноорзуалиева Г.С. Эл агартуу. № 3,4. – Бишкек, 2012.- С. 16-17б.
3. Лебедев О. Е. Компетентный подход в образовании [Текст] / О. Е. Лебедев // Школьные технологии. - 2004. - № 5. - С. 3.
4. Сергеева Т., Чернявская А. Дидактические требования к компьютерным обучающим программам. // Информатика и образование. №1. -1988. – С. 48-51.

УДК: 37.013

DOI 10.33514/ВК-1694-7711-2023-2(1)-232-237

Шарабидин кызы Арзыкан

Ош мамлекеттик университети, окутуучу

Шарабидин кызы Арзыкан

Ошский государственный университет, преподаватель

Sharabidin kyzy Arzykan

Osh State University, Teacher

**ЖОГОРКУ ОКУУ ЖАЙЛАРДА САБАК ӨТҮҮДӨ ОКУТУУНУН ИНТЕРАКТИВДИК
МЕТОДДОРУН КОЛДОНУУНУН АРТЫКЧЫЛЫКТАРЫ
ПРЕИМУЩЕСТВА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ
В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ
BENEFITS OF USING INTERACTIVE TEACHING METHODS IN HIGHER
EDUCATION INSTITUTIONS**

Аннотация: Бүгүнкү күндө замандын талабына билим берүүнүн ыкмалары бир топко өркүндөдү десек болот. Окутуу концепциясы негизинен билим берүү системаларында өзгөрмө принциби бир топ күч алып, окутуунун заманбап ыкмалары педагогикалык законченемдерди модернизациялоого жана окуу пландарын, программаларын түзүүгө мүмкүнчүлүк берди. Натыйжада педагогикалык технологиялардын жаңы идеяларын, табылгаларын жана жетишкендиктерин, инновациялык окутууну жана башка, окуу тарбия процесстеринде тажрыйбалоо мүмкүнчүлүктөрү турмушка ашырылды. Окутуунун жаңы технологиясы катары: модуль системасы интерактивдүү окутуу, программалык тестирилөө, сынчыл ойлорду өстүрүү программасынын стратегиясы жана башкалар практика жүзүндө колдонулууда. Аталган окутуунун жаңы технологиялары студенттердин чыгармачыл жана интеллектуалдык мүмкүнчүлүктөрүн ачуу аркылуу аларды өзүн-өзү өнүктүрүү, ой жүгүртүүсүн өстүрүү, тарбиялоо, билгичтиктерин жөндөмдүүлүктөрүн калыптандыруу